

Одфіцйально 30.06.2025
Голова спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.094
з. філософ. н., проф.
Ломачинська І.М. (підп.)

Голові

разової спеціалізованої вченої ради

ДФ 26.133.094 Київського столичного

університету імені Бориса Грінченка,

доктору філософських наук, професору,

професору кафедри філософії та

релігієзнавства

Факультету суспільно- гуманітарних наук

ЛОМАЧИНСЬКІЙ Ірині Миколаївні

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філософських наук, доцента

Слюсара Вадима Миколайовича

на дисертаційну роботу Дзигори Кирила Романовича

«Соціальні мережі як форми репрезентації історичної пам'яті»,

подану до публічного захисту на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 033 «Філософія»

Актуальність обраної теми дослідження. Нині проблема формування медіа-політики в контексті творення історичної пам'яті є однією з найактуальніших соціальних проблем у багатьох країнах, де триває активна фаза державотворення, зокрема в пострадянському просторі. Історія є своєрідною пам'яттю суспільства, яка реалізується в специфічних дискурсивних практиках. Історична пам'ять є основою для формування національної ідентичності, оскільки вона містить не лише знання про відповідні історичні процеси, а й систему цінностей, які трансформують ці знання в набір орієнтирів, що допомагають нації усвідомити своє минуле та створювати проєкти спільного майбутнього. Пам'ятні заходи та їхнє подальше висвітлення в медіа спрямовані не лише на актуалізацію в суспільній свідомості знань про певні минулі події, а й на їх закріплення у вигляді символів, які можуть викликати сильні емоції та спогади і стати невід'ємною рисою спільноти.

Водночас останніми десятиліттями суспільство стикається з проблемою протидії загрозам, які створюють гібридні війни, коли збереження історичної пам'яті стає питанням національної безпеки. Зовнішні сили перетворюють

історію, як науку та соціальне явище, на зброю для розмивання національної ідентичності з метою реалізації стратегії «невдалої держави» щодо певної країни, після чого в соціальних мережах поширюються наративи про спільну історичну долю чи спільну метаєтнічність. Сучасні медіатехнології, продукovanі через соціальні мережі, тепер не лише передають певні історичні факти в контексті медіадискурсу, а й є важливим інструментом впливу на сприйняття минулого і, відповідно, формування національної ідентичності. При цьому в медіареальності відсутні механізми, які б запобігали продукуванню історичних фактів і встановленню деструктивних та маніпулятивних наративів. Наразі сформована та реалізована медіаполітика може впливати й на соціальні мережі, сприяючи збереженню правдивих історичних даних (особливо в епоху постправди та інформаційного перевантаження) або, навпаки, запобігати їх деформації. Тому в сучасних гуманітарних науках проблема вивчення специфіки систематичного продукування медіанаративів, які формують суспільне розуміння історії як цілісної державної політики, спрямованої на одночасне формування історичної пам'яті та реалізацію принципів свободи слова, стає дедалі актуальнішою.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалось в межах двох наукових тем Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка: «Складні питання історичної пам'яті країн Центрально-Східної Європи XX–XXI ст. у парадигмі діалогічності української культури» (реєстраційний номер 0116U003294; термін виконання: лютий 2016 р. – лютий 2022 р.) та «Гуманітарна безпека України в контексті системних і позасистемних викликів сучасності» (державний реєстраційний номер: 0122U202038 дата реєстрації: 29-12-2022). Термін виконання: 2022–2027 рр.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи. Ознайомлення зі змістовним наповненням дисертації та публікаціями здобувача дозволяє зробити висновок про те, що наукові висновки, положення та рекомендації, сформульовані у дисертації, характеризуються достатнім рівнем обґрунтованості та достовірності. Це підтверджується аналізом переліку використаних джерел (208

джерел), обсягом проаналізованих теоретичних та емпіричних даних, широким спектром публікацій за темою дисертаційної роботи, обговоренням отриманих результатів на міжнародних та всеукраїнських науково-теоретичних і науково-практичних конференціях (7 конференцій).

Найбільш суттєві результати, що містяться у дисертації. Подане на захист дисертаційне дослідження Дзигори Кирила Романовича на тему «Соціальні мережі як форми репрезентації історичної пам'яті», характеризується науковою новизною, зокрема тим, що вперше розроблені шляхи подолання маніпулятивного впливу на історичну пам'ять за допомогою соціальних медіаресурсів. Стратегія, як розкриває у дослідженні дисертант, полягає у чотирьох ключових моментах: конструювання комплексного погляду на історичну пам'ять; підтримка власної історичної пам'яті в соціальних мережах; збереження індивідуального досвіду в пам'яті; рефлексія над змістом історичної пам'яті.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертаційна робота Дзигори К. В. складається з трьох взаємопов'язаних розділів. У першому розділі «Історична пам'ять та соціальні мережі в контексті постмодерного дискурсу» через призму постмодерністських характеристик (ризоматичність, відсутність істини, заміна часу на простір тощо) досліджено підстави виникнення мережевого суспільства та його репрезентацію в комп'ютерних соціальних мережах, які конструюють нові форми соціальної реальності. Проаналізовано генезу термінів «соціальна мережа» та «історична пам'ять», запропоновано авторські визначення: соціальна мережа як множина акторів і зв'язків, сформована завдяки програмному забезпеченню, та історична пам'ять як соціальні й індивідуальні концептуальні рамки сприйняття минулого. Висунуто гіпотезу про постмодерну природу історичної пам'яті, підкреслено її плюральність і роль соціальних мереж у демократизації пам'яті та конкуренції наративів, що може сприяти як свободі, так і поширенню тоталітарних тлумачень історії.

Другий розділ присвячений соціокультурним механізмам формування історичної пам'яті на різних рівнях соціального буття (родина, локальна спільнота, нація, транснаціональні утворення), які через традиції, освіту та спілкування впливають на уявлення індивіда про минуле, а також

проаналізовано роль соціальних мереж у репрезентації пам'яті за допомогою мемів, груп та технічних рішень. Дисертантом встановлено, що історична пам'ять у мережевому суспільстві виконує функції структурування минулого, сприяння діалогу, збереження спогадів та переживання суспільних травм, однак стикається з «війнами пам'яті» через інерцію гранднаративів, тоді як сучасні технології, зокрема Метавсесвіт, створюють нові можливості для комеморативних практик. Запропоновано типологію соціальних мереж за різними критеріями (форма контенту, географія, алгоритми) та систему оцінки їх впливу на історичну пам'ять через характеристики взаємодії (створення архівів, історій, сповіщень), виявивши проблеми суб'єктивності, розмивання меж між реальним і віртуальним, а також маніпуляцій з боку державних органів, що підкреслює унікальність соціальних мереж як інструменту дослідження ідентичності та історичного контексту.

У третьому розділі проаналізовано маніпулятивні впливи соціальних мереж на історичну пам'ять, класифіковано їх за ефектами (постправада, позачасовість, поляризація, викривлення спогадів) та запропоновано методи протидії, зокрема конструювання комплексного погляду на пам'ять, підтримка індивідуального досвіду, рефлексія та застосування технологій, таких як блокчейн. Застосування концепції графу дозволило представити історичну пам'ять як мережу зв'язків, що сприяє виявленню сталих наративів та стратегій подолання маніпуляцій. Позитивом дослідження Дзигори К. В. є спрямованість на її практичне значення, що ґрунтується на актуальних опитуваннях.

У межах всіх розділів дослідження спостерігається логічне, послідовне та обґрунтоване виконання поставленого завдання з поглиблення теоретичних засад. Можна констатувати, що дисертація є завершеною науково-дослідною роботою зі структурою певною мірою зорієнтованою на досягнення мети дослідження. Матеріали дисертації можуть бути враховані в програмах навчання та підвищення кваліфікації журналістів, а запропонована стратегія подолання маніпулятивних впливів на історичну пам'ять в соціальних мережах може поєднуватися з різними проектами, спрямованими на підвищення медіаграмотності населення, або бути частиною вимог інформаційної гігієни.

Повнота викладу основних результатів дослідження в опублікованих працях. Основні теоретичні положення та результати дисертації викладені автором в 11 публікаціях, 4 з яких надруковані у фахових виданнях України, 1 – у фаховій монографії, 6 – у збірниках тез наукових конференцій. Зміст, обсяг та кількість публікацій відповідають вимогам МОН України щодо оприлюднення основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії й надають автору право на публічний захист дисертаційного дослідження.

Ідентичність змісту і основних положень дисертації. Текст анотацій є ідентичним та висвітлює основні положення дисертаційного дослідження. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи сукупність авторських наукових розробок і пропозицій, необхідно вказати на окремі дискусійні питання, що представлено в дисертації, зокрема:

1. Дисертант слушно акцентує на ролі лінгвістичного повороту, який відбувся у першій половині ХХ століття та вплинув також і на сучасне філософське осмислення медіареальності, в.ч. у подальшому розумінні соціальних мереж як постмодерного феномену (с. 24-25). Водночас поза увагою залишився «іконічний (візуальний) поворот» у гуманітарних науках, адже низка соціальних мереж ґрунтується саме на принципах тоталізації візуального та їх інтерпретацій. Доречним у цьому контексті був би аналіз праць Вальтера Беньяміна, Жана Бодрієра, Ролана Барта.

2. У підрозділі 2.1. «Соціокультурні механізми формування історичної пам'яті» дисертант значною мірою, застосовуючи феноменологічний метод на основі прикладів соціального та культурного життя, намагається дати характеристики історичній пам'яті. На нашу думку, логіка дослідження потребує огляду концепцій історичної пам'яті в сучасних гуманітарних науках, що дозволило б більш чіткіше показати, які саме ідеї знайшли своє продовження в цій роботі. Адже у самому тексті чітко прослідковується осмислення низки концепцій, зокрема концепції колективної пам'яті, комунікативної пам'яті, травматичної пам'яті.

3. У дослідженні автор на с. 30 зазначає «Час у соціальних мережах набуває різноманітних проявів». На нашу думку така теза є дискусійною,

оскільки потребує уточнення, на основі яких саме концепцій часу вона ґрунтується, і які саме ідеї отримали подальшу авторську інтерпретацію.

4. У підрозділі «3.1. Шляхи подолання маніпулятивного впливу на історичну пам'ять у соціальних мережах» автор доречно зазначає про постправду як тип маніпуляції історичною правдою у соціальних мережах. Контекст російсько-української війни як ніколи актуалізував питання, чи можливо на цих платформах встановити діалог в епоху постправди на основі антиномії «наукове розуміння історії – міфізоване розуміння історії». Такий аналіз суттєво посилив би дисертаційне дослідження.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Дзигори Кирила Романовича «Соціальні мережі як форми репрезентації історичної пам'яті», представлена на здобуття ступеня доктора філософії є актуальним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, містить обґрунтовані результати. За змістом відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 року та № 507 від 03 травня 2024 року, вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Дзигора Кирило Романович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 – «Філософія».

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри журналістики та філософських студій
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Вадим СЛЮСАР

«Підпис Слюсара В.М. засвідчую»

Вчений секретар
Державного університету
«Житомирська політехніка»

Катерина ВОЙЦІЦЬКА